

Sygn. akt I C 95/20

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 maja 2023 r.

Sąd Rejonowy w Ciechanowie I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący: Sędzia Lidia Grzelak

Protokolant st. sekr. sąd. Edyta Wojciechowska

po rozpoznaniu w dniu 25 kwietnia 2023 r. w Ciechanowie

na rozprawie

sprawy z powództwa R. R. (1)

przeciwko W. R.

o zachówek w kwocie 75000,00 zł

I uchyla w całości wyrok zaoczny z dnia 3 listopada 2020 r.;

II zasądza od pozwanego W. R. na rzecz powoda R. R. (1) tytułem zachowku po M. R. (1) kwotę 20479,50 zł (dwadzieścia tysięcy czterysta siedemdziesiąt dziewięć złotych pięćdziesiąt groszy) z tym, że:

- kwotę 12500,00 zł (dwanaście tysięcy pięćset złotych) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 28 lutego 2020 r. do dnia zapłaty;

- kwotę 7979,50 zł (siedem tysięcy dziewięćset siedemdziesiąt dziewięć złotych pięćdziesiąt groszy) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 12 grudnia 2022 r. do dnia zapłaty;

III zasądza od pozwanego W. R. na rzecz powoda R. R. (1) tytułem zachowku po H. R. (1) kwotę 21925,89 zł (dwadzieścia jeden tysięcy dziewięćset dwadzieścia pięć złotych osiemdziesiąt dziewięć groszy) z tym, że:

- kwotę 18750,00 zł (osiemnaście tysięcy siedemset pięćdziesiąt złotych) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 28 lutego 2020 r. do dnia zapłaty;

- kwotę 3175,89 zł (trzy tysiące sto siedemdziesiąt pięć złotych osiemdziesiąt dziewięć groszy) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 12 grudnia 2022 r. do dnia zapłaty;

IV w pozostałym zakresie powództwo oddala;

V zasądza od pozwanego W. R. na rzecz powoda R. R. (1) kwotę 3921,00 zł (trzy tysiące dziewięćset dwadzieścia jeden złotych) tytułem zwrotu części kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego;

VI nakazuje ściągnąć na rzecz Skarbu Państwa od pozwanego W. R. kwotę 148,80 zł (sto czterdzieści osiem złotych osiemdziesiąt groszy) tytułem uzupełnienia kosztów procesu orzeczonych prawomocnymi postanowieniami z dnia 22 listopada 2021 r., 28 marca 2022 r. oraz 17 czerwca 2022 r.

Sędzia Lidia Grzelak

UZASADNIENIE

Powód R. R. (1) wniósł o zasądzenie na swoją rzecz od pozwanego W. R. kwoty 30000,00 zł tytułem zachowku należnego mu po zmarłych rodzicach M. R. (1) i H. R. (1) wraz ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu tj. od dnia 14 stycznia 2020 r. (data stempla operatora pocztowego) do dnia zapłaty. Na kwotę dochodzoną pozwem składa się kwota 12500,00 zł tytułem zachowku po M. R. (1) oraz kwota 18750,00 zł tytułem zachowku po H. R. (1).

Pozwany W. R. odpis pozwu otrzymał dnia 28 lutego 2020 r. Pomimo tego, prawidłowo zawiadomiony o terminie rozprawy, nie zajął stanowiska w sprawie, nie złożył żadnych wyjaśnień i nie wniósł o rozpoznanie sprawy pod swoją nieobecność.

Wyrokiem zaocznym z dnia 3 listopada 2020 r. Sąd Rejonowy w Ciechanowie uwzględnił powództwo w całości.

Pozwany W. R. w ustawowym terminie złożył sprzeciw od powyższego wyroku zaocznego wraz z wnioskiem o zawieszenie rygoru natychmiastowej wykonalności, wnosząc o oddalenie powództwa w całości.

Postanowieniem z dnia 10 marca 2021 r. Sąd zawiesił rygor natychmiastowej wykonalności nadany wyrokowi zaocznemu z dnia 3 listopada 2020 r.

W toku dalszego postępowania strony podtrzymały swoje dotychczasowe stanowiska.

Pismem procesowym z dnia 1 lipca 2022 r. (data stempla operatora pocztowego) powód R. R. (1) rozszerzył powództwo do kwoty 75000,00 zł. Odpis pisma zawierającego powództwo pozwany W. R. otrzymał w dniu 11 sierpnia 2022 r. W odpowiedzi na rozszerzenie powództwa podtrzymał swoje stanowisko, wnosząc o oddalenie powództwa w całości. Podniósł ponadto zarzut przedawnienia roszczenia w części rozszerzonej co do zachowku po M. R. (1) oraz zarzut potrącenia z roszczeniem powoda z tytułu jego roszczenia w stosunku do powoda o uzupełnienie zachowku przysługującego mu od powoda z tytułu spadkobrania po S. R. (1).

Pismem procesowym z dnia 25 listopada 2022 r. (data stempla operatora pocztowego), doręczonym pozwanemu W. R. w dniu 12 grudnia 2022 r., powód R. R. (1) wskazał, że domaga się zapłaty kwoty 49948,76 zł, z tym że tytułem rozszerzonego powództwa kwoty 19948,76 zł, w tym kwoty 7979,50 zł tytułem zachowku po ojcu M. R. (1) tj. łącznie kwoty 20479,50 zł, zaś kwoty 11969,26 zł tytułem zachowku po matce H. R. (1) tj. łącznie kwoty 30719,26 zł.

Pozwany W. R. wniósł o zarządzenie zwrotu przedmiotowego pisma. Wniosek ten Sąd oddalił postanowieniem z dnia 25 kwietnia 2023 r.; wskazać należy, że pismo powyższe, nie jest – wbrew twierdzeniom pozwanego - kolejnym rozszerzeniem powództwa, a jedynie pismem precyzującym co do wysokości żądanie zachowku po każdym z rodziców w ramach już wskazanej łącznej kwoty żądania. Okoliczność, że powód w tym piśmie obniżył wysokość żądanej kwoty z 45000,00 zł do kwoty 19948,76 zł, nie dokonując dyspozycji ponad tę kwotę np. cofnięcie pozwu, nie stanowi zmiany, a tym bardziej rozszerzenia powództwa zgłoszonego w piśmie procesowym z dnia 25 listopada 2022 r.

Pozwany W. R. konsekwentnie wniósł o oddalenie powództwa.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

M. R. (1) zmarł dnia 8 października 2014 r. W chwili śmierci był żonaty z H. R. (1). Miał dwóch synów W. R. i R. R. (1). Nie miał innych dzieci, w tym pozamałżeńskich, przysposobionych ani zmarłych przed jego śmiercią (bezsporne).

Spadek po M. R. (1) na podstawie testamentu notarialnego rep. A nr 3796/2007 z dnia 7 grudnia 2007 r. sporządzonego przed notariuszem R. N., otwartego i ogłoszonego w Sądzie Rejonowym w Ciechanowie w dniu 13 marca 2015 r., nabył syn W. R. w całości (bezsporne).

H. R. (1) zmarła dnia 17 marca 2019 r. W chwili śmierci była wdową. Miała dwóch synów W. R. i R. R. (1). Nie miała innych dzieci, w tym pozamałżeńskich, przysposobionych ani zmarłych przed jej śmiercią (bezsporne).

Spadek po H. R. (2) z d. K. na podstawie testamentu notarialnego rep. A nr 3794/2007 z dnia 7 grudnia 2007 r. sporządzonego przed notariuszem R. N., otwartego i ogłoszonego w Sądzie Rejonowym w Ciechanowie w dniu 24 października 2019 r., nabył syn W. R. w całości (bezsporne).

W skład spadku po M. R. (1) według stanu na dzień 8 października 2014 r. wchodzi:

- a. udział w wysokości $\frac{1}{2}$ części we współwłasności lokalu mieszkalnego, dla którego Sąd Rejonowy w Ciechanowie VI Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą KW (...) o wartości 75000,00 zł (bezsporne);
- b. połowa środków finansowych zgromadzonych na rachunku bankowym nr (...) (rachunek wspólny z H. R. (1)) tj. kwota 27254,39 zł (k. 132) – rachunek zamknięty w dniu 20 października 2014 r.;
- c. połowa wartości lokaty terminowej Progresja nr (...) (rachunek wspólny z H. R. (1)) tj. kwota 26500,00 zł (k. 132) – lokata zerwana w dniu 20 października 2014 r.;
- d. połowa wartości lokaty Oszczędnościowa Książeczka Mieszkaniowa nr (...) (rachunek wspólny z H. R. (1)) tj. kwota 7936,21 zł (k. 132) - lokata zerwana w dniu 8 października 2014 r.;
- e. połowa wartości lokaty Oszczędnościowa Książeczka Mieszkaniowa nr (...). kwota 13559,11 zł (k. 132 v) - lokata zerwana w dniu 8 października 2014 r.

W skład spadku po H. R. (1) według stanu na dzień 17 marca 2019 r. wchodzi:

- a. udział w wysokości $\frac{1}{2}$ części we współwłasności lokalu mieszkalnego, dla którego Sąd Rejonowy w Ciechanowie VI Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą KW (...) o wartości 75000,00 zł (bezsporne);
- b. połowa środków finansowych zgromadzonych na rachunku bankowym nr (...) (rachunek wspólny z W. R.) tj. kwota 231387 zł (k. 132);
- c. połowa wartości lokaty (...) (rachunek wspólny z W. R.) tj. kwota 12343,27 zł (k. 132);
- d. połowa środków finansowych zgromadzonych na rachunku walutowym nr (...) w (...) (rachunek wspólny z W. R.) tj. kwota (...),52 (...) (k. 132 v), której równowartość według średniego kursu NBP według stanu na dzień 25 kwietnia 2023 r. (zamknięcie rozprawy) tj. 1 (...) = 0,4059 zł, stanowi kwotę 943,93 zł;
- e. połowa wartości lokaty Kapitał na Emeryturę nr (...) (rachunek wspólny z W. R.) tj. kwota 10502,51 zł (k. 132 v);
- f. wartość lokaty bankowej nr (...). kwota 15000,00 zł (k. 140);
- g. 11,390 jednostek uczestnictwa (...) – flo (...) o łącznej wartości według wyceny z dnia 15 marca 2019 r. – 24918,59 zł (k. 163).

Ponadto H. R. (1) dokonała dwóch darowizn na rzecz R. R. (1): w dniu 22 sierpnia 2014 r. – kwota 10000,00 zł oraz w dniu 16 października 2014 r. – kwota 15000,00 zł (bezsporne).

H. i M. J. małż. R. zamieszkiwali razem w C.. W. R. zamieszkiwał z nimi do 1995 r. Ponownie zamieszkał w C. w 2014 r., gdzie mieszkał do 2019 r. Po jego wyprowadzeniu się w 1995 r. z H. i M. J. małż. R. zamieszkała S. R. (2), matka M. R. (1). W 2006 r. opiekę nad S. R. (2) objął R. R. (1), u którego zamieszkała w B. (zeznania powoda R. R. (1) k. 289, zeznania pozwanego W. R. k. 288 – 289).

W dniu 1 marca 2007 r. S. R. (2) dokonała na rzecz R. R. (1) darowizny lokalu mieszkalnego wraz z udziałem w częściach wspólnych, dla których Sąd Rejonowy Gdańsk – Północ w Gdańsku III Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgi wieczyste KW (...) oraz KW (...) (bezsporne).

Po śmierci M. R. (1) wszystkie rachunki bankowe, których był posiadaczem zostały zamknięte, zaś lokaty bankowe zostały zerwane. Jednocześnie H. R. (1) wraz z synem W. R. otworzyli wspólne rachunki bankowe i lokaty (zaświadczenie k.132).

W lutym 2016 r. W. R. dokonał nabycia lokalu mieszkalnego w W.. W dniu 18 lutego 2016 r. dokonał zapłaty kwoty 93200,00 zł. Kwota została przelana z rachunku bankowego nr (...). rachunku wspólnego z H. R. (1) (zestawienie operacji k. 133).

S. R. (2) zmarła dnia 26 kwietnia 2013 r. Spadek po S. R. (2) nabyli synowie J. R. i M. R. (1) po 2/6 części oraz wnuki M. R. (2) i K. L. L. po 1/6 części (odpis prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w Braniewie k. 191).

Powyższy stan faktyczny Sąd ustalił na podstawie zebranych w sprawie dokumentów oraz zeznań powoda R. R. (1) i pozwanego W. R.. Sąd dał im wiarę, za wyjątkiem zeznań pozwanego W. R. co do faktu istnienia umowy pomiędzy spadkodawcami a powodem w zakresie podziału spadków po rodzicach oraz babce S. R. (2), jak również zachowania się powoda w stosunku do spadkodawców. Jeżeli chodzi o umowę spadkodawców z powodem, na którą powołuje się pozwany, to brak jest jakichkolwiek dowodów, uzasadniających przyjęcie, że doszło do zawarcia umowy tej treści, abstrahując od kwestii czy – przy założeniu, że doszło do jej zawarcia – miałyby ona wpływ na rozstrzygnięcie w niniejszym procesie. Sam pozwany, nie potrafił sprecyzować ostatecznie czy taka umowa miała miejsce czy też były to zamierzenia spadkodawcy M. R. (1), który tym samym rozporządziłby również spadkiem po swojej żonie H. R. (1). Problem zachowania się powoda w stosunku do spadkodawców zostanie omówiony w dalszej części uzasadnienia w kontekście naruszenia zasad współżycia społecznego.

Skład spadków po obojgu spadkodawcach Sąd ustalił na podstawie zebranych w sprawie dokumentów, których treść nie była kwestionowana przez strony. Strony zgodnie ustaliły wartość lokalu mieszkalnego, udziały w którym po 1/2 części wchodzi w skład spadku po obojgu spadkodawcach. Wysokość środków finansowych wchodzących w skład spadku po obojgu spadkodawcach Sąd ustalił na podstawie dokumentacji bankowej w zakresie stanu środków finansowych według stanu na dzień otwarcia spadku, jak również historii rachunków bankowych.

Odnosząc się szczegółowo do tych kwestii wskazać należy, że Sąd ustalił, że w skład spadku po M. R. (1) wchodzi jedynie połowa wartości lokaty Oszczędnościowa Książeczka Mieszkaniowa nr (...). kwota 13559,11 zł. Z danych banku nie wynika, że lokata, w przeciwieństwie do innych, stanowiła rachunek wspólny z H. R. (1). Tym niemniej, brak jest dowodów wskazujących, że środki finansowe zgromadzone na tej lokacie stanowiły majątek osobisty spadkodawcy M. R. (1), a zatem wchodziły w skład majątku wspólnego.

W zakresie natomiast składu spadku po H. R. (1) Sąd przyjął w przypadku środków finansowych zgromadzonych na rachunkach bankowych (lokatach) wspólnych z W. R., że w jego skład wchodzi połowa wartości tych środków. Zgodnie bowiem z art. 51 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, rachunek bankowy, z wyjątkiem rachunku rodzinnego, może być prowadzony dla kilku osób fizycznych, (...) – rachunek wspólny. Stosownie zaś do art. 51a cyt. ustawy, w przypadku rachunku wspólnego prowadzonego dla osób fizycznych, o ile umowa rachunku bankowego, nie stanowi inaczej: 1) każdy ze współposiadaczy rachunku może dysponować samodzielnie środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku; 2) każdy ze współposiadaczy może w każdym czasie wypowiedzieć umowę ze skutkiem dla pozostałych współposiadaczy. Podkreślić należy, że zgodnie z powszechnie przyjętym poglądem, jeżeli umowa nie określa udziału w rachunku wspólnym albo gdy współposiadacze rachunku nie przedłożą umowy, domniemywa się, że udziały są równe (uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2012 r. w sprawie III CSK 189/11).

Sąd pominął w trybie art. 235² § 1 pkt 2 i 5 kpc dowód z opinii biegłego sądowego w zakresie wyceny nieruchomości na okoliczność wyceny wartości lokalu mieszkalnego, stanowiącego własność powoda R. R. (1), stanowiącego przedmiot

darowizny od S. R. (2) jako nieistotny dla rozstrzygnięcia sprawy oraz zmierzający do przedłużenia postępowania. Wskazać należy, że przedmiotowa darowizna podlegałaby ewentualnemu zaliczeniu na poczet schedy spadkowej w przypadku żądania zachowku po S. R. (2) przez któregokolwiek z jej spadkobierców ustawowych od R. R. (1) (art. 1000 kc). Należy jednak zauważyć, że przedmiotowe roszczenie uległo przedawnieniu. Stosownie do art. 1007 § 2 kc, roszczenie przeciwko osobie obowiązanej do uzupełnienia zachowku z tytułu otrzymanych od spadkodawcy zapisu windykacyjnego lub darowizny przedawnia się z upływem lat pięciu od otwarcia spadku. Spadkodawczyni S. R. (2) zmarła dnia 26 kwietnia 2013 r. Pozwany W. R. zarzut potrącenia roszczenia o zachówek ze swoim roszczeniem o zachówek z tytułu spadku przysługującego spadkodawcy M. R. (1) po S. R. (2) zgłosił w sprzeciwie od wyroku zaocznego z dnia 7 grudnia 2020 r. (data stempla operatora pocztowego), a zatem po upływie ustawowego terminu.

Sąd zważył co następuje:

Zgodnie z art. 991 § 1 kc zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni – dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – połowa wartości tego udziału (zachówek).

W związku z powyższym uznać należy, że R. R. (1) – jako synowi (zstępnemu) spadkodawców M. R. (1) oraz H. R. (1) przysługuje, co do zasady, uprawnienie do żądania zachowku.

Z § 2 art. 991 kc wynika, że ustawa daje spadkodawcy wybór co do sposobu zapewnienia uprawnionemu należnego mu zachowku. Spadkodawca może bowiem powołać takiego uprawnionego do dziedziczenia po sobie, ustanowić na jego rzecz zapis, albo też – jeszcze przed swoją śmiercią – dokonać na jego rzecz darowizny. Dopiero w sytuacji, gdy uprawniony nie otrzymał – w żadnej postaci należnego mu zachowku, przysługuje mu roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do jego pokrycia. W sprawie niniejszej bezspornym jest, że powód R. R. (1) nie otrzymał należnego mu zachowku w żaden z wyżej wymienionych sposobów po M. R. (1), nie został przez niego powołany do spadku, nie został na jego rzecz przez spadkodawcę ustanowiony zapis, ani też nie otrzymał od spadkodawcy żadnej darowizny, która podlega zaliczeniu na poczet zachowku. Powód otrzymał natomiast od spadkodawczyni H. R. (1) darowizny w łącznej wysokości 25000,00 zł podlegające zaliczeniu na należny mu zachówek (art. 993 kc, art. 996 kc).

Bezspornym jest również, że powodowi przysługuje – stosownie do art. 991 § 1 kc - zachówek po M. R. (1) wynoszący wynosi 1/6 wartości spadku oraz po H. R. (1) – 1/4 wartości spadku.

Sąd ustalił wartość spadku po M. R. (1) na kwotę 150249,71 zł.

Z tych względów Sąd obliczył należy powodowi R. R. (1) zachówek na kwotę 25041,62 zł ((...),71 x 1/6). Sąd zasądził od pozwanego W. R. na rzecz powoda R. R. (1) kwotę 20479,50 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie, z tym że od kwoty 12500,00 zł od dnia 28 lutego 2020 r. do dnia zapłaty, zaś od kwoty 7979,50 zł od dnia 12 grudnia 2022 r. do dnia zapłaty, w pozostałym zakresie oddalając powództwo jako niezasadne. W zakresie ustalonej wysokości należnego zachowku a kwoty zachowku uwzględnionej w wyroku wskazać należy, że zgodnie z art. 321 § 1 kpc, sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie.

Sąd zasądził odsetki ustawowe za opóźnienie od kwoty 12500,00 zł od dnia doręczenia pozwanemu odpisu pozwu, zaś od kwoty 7979,50 zł od dnia doręczenia odpisu pisma precyzującego rozszerzone roszczenie, mając na uwadze, że skład spadku i jego wartość nie były sporne (art. 455 kc w zw. z art. 481 kc).

Odnosząc się do zarzutu przedawnienia roszczenia w zakresie kwoty 7979,50 zł, co do której powód R. R. (1) rozszerzył powództwo, wskazać należy, że – w ocenie Sądu – zarzut ten nie zasługuje na uwzględnienie. Sąd podziela pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2009 r. wydanym w sprawie III CSK 298/08, iż wniesienie pozwu z żądaniem zapłaty zachowku przerywa bieg przedawnienia roszczenia o zachówek nawet jeżeli ostatecznie żądana kwota zachowku okaże się wyższa niż sformułowana w pozwie; wniesienie pozwu z żądaniem zapłaty zachowku przerywa bieg przedawnienia całego roszczenia nawet jeżeli kwota zachowku okaże się wyższa od żądanej w pozwie.

Sąd Najwyższy podkreślił, że wniesienie powództwa przeciwko spadkobiercy testamentowemu o zachówek przerywa bieg terminu przedawnienia co do takiej kwoty, która zgodnie z ustaleniami dokonanymi przez sąd przysługuje uprawnionemu do zachowku na dzień orzekania o nim (podobnie wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 sierpnia 2019 r. w sprawie I ACa 43/19, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 listopada 2017 r. w sprawie VI ACa 1018/16).

Sąd ustalił wartość spadku po H. R. (1) na kwotę 187703,58 zł. Wskazać należy, że omyłkowo Sąd nie doliczył do wartości spadku kwoty 24918,50 zł, stanowiącej równowartość 11,390 jednostek uczestnictwa (...) – flo (...) według wyceny z dnia 15 marca 2019 r. Ponadto Sąd do wskazanych powyżej składników spadku zaliczył – stosownie do art. 995 § 1 kc – darowizny dokonane przez spadkodawczynię H. R. (1) na rzecz powoda R. R. (1) w łącznej kwocie 25000,00 zł oraz przysporzenie na rzecz pozwanego W. R. w kwocie 46600,00 zł.

Z tych względów Sąd obliczył należy powodowi R. R. (1) zachówek na kwotę 46925,89 zł, zaliczając na jego poczet otrzymane przez powoda od spadkodawczyni H. R. (1) darowizny w łącznej kwocie 25000,00 zł – art. 996 kc ((...),58 x ¼ = (...),89, (...),89 – (...),00). Sąd zasądził od pozwanego W. R. na rzecz powoda R. R. (1) kwotę 21925,89 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie, z tym że od kwoty 18750,00 zł od dnia 28 lutego 2020 r. do dnia zapłaty, zaś od kwoty 3175,89 zł od dnia 12 grudnia 2022 r. do dnia zapłaty, w pozostałym zakresie oddalając powództwo jako niezasadne.

Sąd zasądził odsetki ustawowe za opóźnienie od kwoty 18500,00 zł od dnia doręczenia pozwanemu odpisu pozwu, zaś od kwoty 3175,89 zł od dnia doręczenia odpisu pisma precyzującego rozszerzone roszczenie, mając na uwadze, że skład spadku i jego wartość nie były sporne (art. 455 kc w zw. z art. 481 kc).

Szczególną kwestią w niniejszej sprawie było rozliczenie przysporzenia na rzecz pozwanego W. R. w postaci zapłaty ceny nabycia lokalu mieszkalnego w wysokości 93200,00 zł. Bezspornym jest, że pozwany W. R. dokonał zapłaty przedmiotowej należności z rachunku bankowego wspólnego ze spadkodawczynią H. R. (1). Jak wskazano powyżej, zgodnie z przepisami prawa bankowego, każdy ze współposiadaczy rachunku może dysponować samodzielnie środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku. Z powołanego powyżej domniemania wynika natomiast, że udziały współposiadaczy są równe, a zatem pozwany W. R. był uprawniony do dysponowaniem całością kwoty zgromadzoną na rachunku bankowym wspólnym z H. R. (1), jednakże prawo do połowy tych środków przysługiwało spadkodawczyni. Bezspornym jest, że spadkodawczyni nie sprzeciwiła się w żaden sposób tej dyspozycji.

Sąd miał na uwadze, że zgodnie z powszechnie przyjętym poglądem, pojęcie darowizny na gruncie przepisów o zachowku jest szersze niż w art. 888 kc. Określenie, jakie przysporzenia nieodpłatne (oprócz darowizn sensu stricto) należy doliczyć do substratu zachowku, wymaga uwzględnienia celu, jakiemu służy ta instytucja. Pojęcie darowizny na gruncie przepisów o zachowku obejmuje nie tylko umowę z art. 888 kc, ale również nieodpłatne czynności spadkodawcy bądź dokonane za jego wiedzą, które następują z majątku spadkodawcy, powodują zmniejszenie spadku i z punktu widzenia osób uprawnionych mogą prowadzić do takiego samego ich pokrzywdzenia, jak dokonanie darowizny (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 1985 r. w sprawie III CZP 69/84, wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 25 marca 2014 r. w sprawie I ACa 1204/13, wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 6 grudnia 2017 r. w sprawie I C 989/15, wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 13 grudnia 2016 r. w sprawie III Ca 1422/16, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2008 r. w sprawie II CSK 647/07, orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 1953 r. w sprawie II C 534/53).

Odnosząc się szczegółowo do powyższych ustaleń, wskazać należy, że – jak podkreślił Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 czerwca 2013 r. w sprawie V CSK 385/12, instytucja zachowku służy ochronie interesów majątkowych najbliższych członków rodziny spadkodawcy, wymienionych w art. 991 § 1 kc, przez zapewnienie im, niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określonej w powołanym przepisie ułamkowi wartości ich udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym. Obliczenie zachowku następuje na podstawie wartości spadku ustalonej według cen z daty orzekania o roszczeniu z tego tytułu (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 1985 r. w sprawie III CZP 75/84, której nadano

moc zasady prawnej). W pierwszej kolejności zatem należy określić udział w jakim uprawniony do zachowku byłby powołany do dziedziczenia z ustawy, stosownie do art. 992 kc, i pomnożyć go przez ułamek wskazany w art. 991 § 1 kc. Uzyskany wynik stanowi udział spadkowy będący podstawą do obliczenia zachowku. Następnym etapem jest ustalenie substratu zachowku (art. 993 - 995 kc) będącego czystą wartością spadku, różnicą pomiędzy stanem czynnym spadku, czyli wartością wszystkich praw należących do niego, według stanu z chwili otwarcia spadku i cen z chwili orzekania, a stanem biernym, czyli sumą długów spadkowych, z pominięciem wynikających z zapisów i poleceń.

Nie zostały podane w przepisach regulujących ustalenie substratu zachowku reguły ani sposób określenia jego wartości. Wybór zatem metody i sposobu, najbardziej adekwatnych w okolicznościach sprawy, pozostawiono sądowi, który powinien zasięgnąć opinii biegłego, jeśli dla określenia wartości przedmiotu darowizny wymagane są wiadomości specjalne, wykraczające poza zakres wiedzy powszechnie dostępnej przeciętnie wykształconemu ogółowi, stosownie do art. 278 kpc. Istota tego uregulowania wyraża się w nakazie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego, jeśli dla rozstrzygnięcia sprawy konieczna jest wiedza specjalna w danej dziedzinie oraz w zakazie samodzielnego rozstrzygania przez sąd kwestii należących do zakresu wiedzy specjalnej.

Jak wskazano powyżej, w niniejszej sprawie, Sąd ustalił, że spadek zarówno po M. R. (1), jak i po H. R. (1) stanowią udziały w lokalu mieszkalnym oraz środki finansowe zgromadzone na różnych rachunkach bankowych i lokatach ustalonych w toku sprawy; w toku procesu nie zgłoszono innych składników majątkowych wchodzących w skład spadku.

Odnosząc się do problemu ustalenie daty wymagalności roszczenia z tytułu zachowku wskazać należy, że w judykaturze pojawiły się dwa zasadnicze poglądy w tej kwestii: jeden, że do określenia terminu spełnienia świadczenia z tytułu należnego uprawnionemu zachowku stosuje się art. 455 kc, a zatem że ustalenie terminu spełnienia świadczenia następuje więc w wyniku wezwania dłużnika (spadkobiercy) do zapłaty oraz drugi, że ustalenie terminu wymagalności roszczenia z tytułu zachowku powinno nastąpić według daty orzekania i zasądzenie od tej daty odsetek za opóźnienie. Niewątpliwie, pierwsza z określonych reguł nie uwzględnia dwóch istotnych okoliczności. Po pierwsze, zwykle ustalenia wymaga - przy zastosowaniu dość skomplikowanych kryteriów - sama wysokość zachowku, a wierzyciel nie ma kompetencji do ustalenia tej wysokości w drodze jednostronnego oświadczenia woli (wezwania do zapłaty). Po drugie, sama wysokość roszczenia może być pomiędzy stronami sporna, na przykład istnieje spór co do składu lub wartości spadku, zasadności wydziedziczenia, czy też zobowiązany spadkobierca stawia zarzut nadużycia prawa podmiotowego przez osobę dochodzącą zachowku, tj. zarzut z art. 5 kc. Tym, niemniej, zdaniem Sądu, pierwszy z tych poglądów może mieć zastosowanie w niniejszej sprawie. Sąd podziela pogląd, że opóźnienie może powstać przed datą wydania wyroku, jeżeli zobowiązany znał już wszystkie obiektywnie istniejące okoliczności pozwalające mu racjonalnie ocenić zasadność i wysokość roszczenia z tytułu zachowku. Podnoszone przez pozwanego W. R. zarzuty dotyczące zasadności roszczenia i ustalenia wartości czynnej spadku zostaną omówione w dalszej części uzasadnienia; tu podkreślić jedynie należy, że te zarzuty powinny mieć racjonalne i obiektywne uzasadnienie. Sąd podziela pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 2013 r. w sprawie II CSK 403/12, zgodnie z którym termin, od którego zobowiązany z tytułu zachowku popadł w stan opóźnienia - warunkujący zasądzenie odsetek ustawowych - należy ustalić indywidualnie z uwzględnieniem okoliczności danej sprawy. O stanie opóźnienia można mówić wówczas, gdy zobowiązany znał już wszystkie obiektywnie istniejące okoliczności pozwalające mu racjonalnie ocenić zasadność i wysokość zgłoszonego roszczenia z tytułu zachowku. Może to nastąpić także w dacie poprzedzającej chwilę wyrokowania. Należy mieć bowiem na uwadze, że roszczenie o zachówek jest od początku długiem pieniężnym. Przepisy nie określają terminu wymagalności roszczenia z tytułu zachowku, wobec czego powinno ono zostać spełnione przez zobowiązanego, zgodnie z art. 455 kc, niezwłocznie po wezwaniu przez uprawnionego do zachowku. Ustalenie jego wysokości w postępowaniu na podstawie cen obowiązujących w chwili wyrokowania nie przesądza o tym, że w każdym przypadku, od tej daty dopiero będą dopiero przysługiwały odsetki na rzecz uprawnionego. W związku ze stabilizacją stosunków ekonomicznych, odsetki ustawowe pełnią w mniejszym niż dawniej - w okresie transformacji i niestabilności cen - funkcję waloryzacyjną, a w większym stopniu funkcję swego rodzaju zryczałtowanego wynagrodzenia za korzystanie przez dłużnika ze środków pieniężnych należnych wierzycielowi oraz funkcję motywującą dłużnika do spełnienia świadczenia pieniężnego. O stanie opóźnienia można

mówić wówczas, gdy zobowiązany znał już wszystkie obiektywnie istniejące okoliczności pozwalające mu racjonalnie ocenić zasadność i wysokość zgłoszonego roszczenia z tytułu zachowku. W wyroku z dnia 6 marca 2014 r. w sprawie V CSK 209/13 Sąd Najwyższy podkreślił, że w zobowiązaniu łączącym uprawnionego do zachowku i spadkobiercę należy dostrzec elementy zobowiązania bezterminowego. Oznacza to, że określenie terminu spełnienia świadczenia pieniężnego w tym zobowiązaniu następuje w wyniku wezwania dłużnika (spadkobiercy) do zapłaty (art. 455 kc), a nie dopiero od dnia wyrokowania w przedmiocie uprawnienia do zachowku. Wskazać należy, że w niniejszej sprawie powód R. R. (1) już w pozwie trafnie sprecyzował wysokość sumy pieniężnej, która miała odpowiadać - jego zdaniem - wysokości należnego zachowku, choć nie dysponował pełną wiedzą w zakresie wysokości środków finansowych lokowanych przez spadkodawców na rachunkach bankowych (lokatach). Obowiązek spadkobiercy zapłaty sumy pieniężnej odpowiadającej wysokości zachowku powstaje wobec uprawnionego już z chwilą otwarcia spadku i spadkobierca powinien liczyć się ze skierowaniem wobec niego odpowiedniego roszczenia pieniężnego. Orzeczenie o zachowku ma charakter deklaratoryjny i stanowi tylko potwierdzenie przysługującego uprawnienia do uzyskania sumy pieniężnej w wysokości określonej ex lege.

W związku z powyższym Sąd oddalił powództwo ponad kwoty wskazane w wyroku jako niezasadne, jak również w zakresie żądania odsetek ustawowych za opóźnienie od dnia wytoczenia powództwa do dnia doręczenia pozwanemu odpisu pozwu (pisma zawierającego rozszerzenie powództwa). Sąd miał na uwadze, że powód R. R. (1) rozszerzył powództwo do kwoty łącznie 75000,00 zł, a obniżenie żądania nastąpiło już po doręczeniu pozwanemu odpisu pisma rozszerzającego powództwo. Powód modyfikując powództwo po raz kolejny nie podjął żadnych dyspozycji co do kwot roszczenia przewyższających kwotę 20479,50 zł z tytułu zachowku po M. R. (1) oraz kwotę 30719,26 zł z tytułu zachowku po H. R. (1). W tym zakresie zatem powództwo podlega oddaleniu jako niezasadne.

Pozwany W. R. podniósł ponadto zarzut nadużycia przez powoda R. R. (1) prawa podmiotowego.

W ocenie Sądu, zarzut ten nie zasługuje na uwzględnienie.

Zgodnie z art. 5 kc, nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współzycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony.

Sąd orzekający w niniejszej sprawie w pełni podziela pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 25 sierpnia 2011 r. w sprawie II CSK 640/10, przyjęty powszechnie w orzecznictwie sądów powszechnych (wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 15 lutego 2012 r. w sprawie I ACa 1121/11, wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 31 stycznia 2012 r. w sprawie I ACa 1349/11), zgodnie z którym istotą prawa cywilnego jest strzeżenie praw podmiotowych, a zatem wszelkie rozstrzygnięcia prowadzące do redukcji bądź unicestwienia tych praw mają charakter wyjątkowy. Odmowa udzielenia ochrony prawnej na podstawie art. 5 kc, z uwagi na jego wyjątkowy - w powyższym ujęciu, charakter musi być więc uzasadniona istnieniem okoliczności rażących i nieakceptowanych w świetle powszechnie uznawanych w społeczeństwie wartości. Zasady współzycia społecznego w rozumieniu art. 5 kc są bowiem pojęciem pozostającym w nierozłącznym związku z całokształtem okoliczności danej sprawy i w takim całościowym ujęciu wyznaczają podstawy, granice i kierunki jej rozstrzygnięcia w wyjątkowych sytuacjach, które przepis ten ma na względzie. Specyfika roszczenia o zachówek polega na tym, że przyznanie prawa do zachowku służy urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec osób najbliższych. Etyczny charakter instytucji zachowku ma zatem wpływ na ocenę roszczenia z punktu widzenia zasad współzycia społecznego, o których mowa w art. 5 kc. Chodzi mianowicie o to, że ocena ta jest w tej sytuacji zaostrzona, co prowadzi do konkluzji, iż do nadużycia prawa będzie mogło dojść jedynie wyjątkowo, w przypadkach szczególnie rażących. Celem instytucji zachowku jest ochrona interesów majątkowych wymienionych w art. 991 § 1 kc najbliższych członków rodziny przez zapewnienie im, niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającemu ułomkowi wartości udziału w spadku, który by im przypadła przy dziedziczeniu ustawowym. Zastosowanie art. 5 kc nie może udaremniać celów przepisu o zachowku. Konkludując powyższe należy więc stwierdzić, iż jakkolwiek stosowanie art. 5 kc do instytucji zachowku nie jest ex lege wyłączone, jednak można to czynić tylko w sytuacjach skrajnie rażącego zachowania uprawnionego względem spadkodawcy, bądź tak drastycznej sytuacji zobowiązanego,

iż wykonanie uprawnienia do zachowku naraziłoby go na skrajny niedostatek bądź wręcz niesprawiedliwość. W niniejszej sprawie taka sytuacja jednak nie zachodzi.

W okolicznościach niniejszej sprawy, Sąd nie znajduje podstaw do uznania, że działanie powoda R. R. (1) czyniącego użytek z przysługującego jemu prawa do zachowku jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i z tej przyczyny nie zasługuje na ochronę w pełnym zakresie. Wskazana sprzeczność z zasadami współżycia zachodziłaby wówczas, gdyby w świetle reguł lub wartości moralnych powszechnie społecznie akceptowanych żądanie zapłaty należności z tytułu zachowku musiało być ocenione negatywnie. Dokonując oceny roszczenia o zachówek w tym aspekcie trzeba przy tym mieć na uwadze, że prawa uprawnionego do zachowku przysługujące mu ze względu na szczególnie, bardzo bliski stosunek rodzinny, istniejący między nim a spadkodawcą, służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma względem swoich najbliższych oraz realizacji zasady, iż nikt nie może na wypadek swojej śmierci rozporządzić swoim majątkiem zupełnie dobrowolnie, z pominięciem swoich najbliższych. Przeciwnie prawo do zachowku zarzut jego sprzeczności z zasadami współżycia społecznego może mieć rację bytu tylko w sytuacji oceny zachowania uprawnionego względem spadkodawcy za jego życia wyłącznie jako ekstremalnie złej czy drastycznej. Stawiane w tej mierze zarzuty co do postępowania powoda R. R. (1) zdają się zupełnie abstrahować od realiów tej konkretnej sprawy. Powód zamieszkiwał w znacznej odległości od rodziców, ale – co bezsporne – utrzymywał z nimi kontakt; w całości też przejął opiekę na babką ojczystą stron S. R. (2). Pozwany W. R. zamieszkał w C. dopiero po śmierci ojca M. R. (1) i wówczas otoczył bezpośrednią opieką matkę stron H. R. (1). Z tych względów i w takich realiach sprawy nie można zatem czynić powodowi R. R. (1) zarzutu z braku wywiązywania się przez niego z obowiązków rodzinnych, opieki i pomocy, względem rodziców. Okoliczności te przemawiają za przyznaniem powodowi zachowku w pełnej należnej jemu wysokości, albowiem zachówek jest tym minimum, które należało się powodowi od rodziców. Powód jest w pełni uprawniony - tak w świetle zasad prawa, jak i zasad moralnych - do upomnienia się o należny jemu udział w majątku jego rodziców, którzy nie ujęli go w testamentach, lecz - co istotne - również i nie wydziedziczyli. Zdaniem Sądu, przez pryzmat treści testamentów obojga spadkodawców należy też oceniać wolę testatorów, którzy z jednej strony chcieli, aby to pozwany W. R. otrzymał pozostały po ich śmierci majątek spadkowy w sensie fizycznym, a z drugiej strony respektowali prawo swojego drugiego zstępnego do zachowku.

W rezultacie uznać należy, że zachówek jest należny powodowi w pełnej wysokości po obojgu rodzicach. Stwierdzić trzeba, że prawa uprawnionego do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma względem swoich najbliższych. Jednym z głównych założeń prawa spadkowego jest ochrona praw najbliższej rodziny zmarłego i zapewnienie osobom wskazanym w ustawie określonej korzyści ze spadku nawet wbrew woli zmarłego. Każda bowiem osoba fizyczna ma przynajmniej moralny obowiązek wspierania rodziny, w tym też pozostawienia im korzyści ze spadku. Celem realizacji powyższych założeń prawo spadkowe ukształtowało instytucję zachowku. Obniżenie zatem wysokości zachowku może mieć miejsce tylko w przypadkach zupełnie wyjątkowych, albowiem już samo pozbawienie uprawnionego do zachowku korzyści ze spadku w drodze dziedziczenia jest dla niego okolicznością krzywdzącą i dolegliwą, a stanu tego nie powinno jeszcze pogłębiać ograniczenie możliwości realizacji roszczeń z tytułu zachowku.

Zgodnie z art. 347 kpc, po ponownym rozpoznaniu sprawy sąd wydaje wyrok, w którym wyrok zaoczny w całości lub w części utrzymuje w mocy albo uchyla go i orzeka o żądaniu pozwu, bądź też pozew odrzuca lub postępowanie umarza.

W związku z powyższym Sąd uchylił wyrok zaoczny z dnia 3 listopada 2020 r., orzekając jednocześnie w pkt II – IV co do istoty sprawy, odrębnie w zakresie zachowku po każdym ze spadkodawców.

O kosztach procesu Sąd orzekł stosownie do art. 100 kpc, stosunkowo je rozdzielając. Sąd zasądził zatem od pozwanego na rzecz powoda kwotę 3921,00 zł tytułem zwrotu części kosztów procesu, w tym kwotę 2121,00 zł tytułem zwrotu opłaty sądowej od uwzględnionej części powództwa ((...),39 x 5 %) oraz kwotę 1800,00 zł tytułem zwrotu części kosztów zastępstwa procesowego w stawce obliczonej od różnicy pomiędzy uwzględnioną (42405,39 zł) a oddaloną (32594,61 zł) częścią powództwa na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie.

Jednocześnie Sąd nakazał ściągnąć na rzecz Skarbu Państwa od pozwanego W. R. kwotę 148,80 zł tytułem zwrotu kosztów procesu poniesionych tymczasowo z sum budżetowych tytułem wynagrodzenia za dokumentację bankową (art. 83 ust.2 ustawy z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych w zw. z art. 113 cyt. ustawy). Sąd miał na uwadze, że powództwo co do zasady zostało uwzględnione, zaś powód, w przeciwieństwie do pozwanego, nie miał prawnej możliwości przedstawienia informacji bankowych.